موضوع: نقش سیره عملی پیامبر در شکل گیری و تقویت مهارت های ارتباطی طلاب

صدیقه ایوانی[1]

چکیده

یکی از غنی ترین منابع شناخت مهارت های ارتباطی طلاب ، سیره اولیاء و پیشوایان اسلام، به خصوص سیره عملی پیامبر مکرم اسلام(ص) است. این پژوهش با هدف تشریح نقش اساسی و عملیاتی سیره پیامبر اکرم (ص)در شکل گیری و تقویت مهارت های ارتباطی طلاب طراحی شده است .تمرکز بر این سیره می باشد تا مشخص گردد چگونه الگوی عملی ایشان می تواند پایه ی آموزش مهارت های ارتباطی مؤثر در عصر حاضر قرار گیرد.پژوهش حاضر از روش توصیفی ـ تحلیلی بهره می گیرد و سیرهٔ نبوی را در چهار سطح مهارتی جداگانه مورد بررسی قرار می دهد :فردی، میان فردی، گروهی و جمعی .داده ها از طریق تحلیل سیره عملی پیامبر (ص)در زمینه های مرتبط با هر سطح مهارتی استخراج شده است .یافته ها نشان می دهندکه سیره عملی پیامبر (ص)یک مدل کامل ارتباطی ارائه می دهد .در سطح فردی ،خودآگاهی معنوی ، خودسازی و تهذیب نفس و فرجام باوری مبنای اصلی می باشند ؛در سطح میان فردی، ظرایف کلامی و غیر کلامی بررسی شده است ؛ در سطح گروهی، مدیریت جلسات و گوش دادن فعال به عنوان الگوی موفق معرفی می شود؛و در سطح جمعی ، الگوی جذب قلوب و تبلیغ عمومی به عنوان شیوهٔ نهایی اثر بخشی ارائه شده است. نتیجه آنکه مهارت های ارتباطی مؤثر طلاب ،نه با مطالعه نظری ،بلکه با درونی سازی و الگو برداری عملی از سیره چهارگانه پیامبر (ص) در بُعد های مختلف تعاملات اجتماعی (فردی تا جمعی) حاصل می شود .این رویکرد عملیاتی ،انتقال پیام دینی را از سطح انتقال صرف به سطح تأثیر گذاری عمیق، پایدار و مؤثر ارتقا می دهد.

کلید واژه ها

سیره نبوی ، مهارت های ارتباطی، طلاب ، الگوی عمل.

1. طلبه سطح دو ، استان کرمانشاه ،شهرستان اسلام آباد غرب ،حوزه علمیه فاطمه الزهرا(س)

Sam2002aiva@gmail.com

مقدمه

ارتباطات بخش جدایی ناپذیر زندگی اجتماعی انسان است. بدون تعامل و گفت وگو ، جامعه انسانی معنا، مفهوم و دوام خود را از دست می دهد. میل به ارتباط و برقراری پیوند با دیگران در سرشت بشر نهفته شده است و انسان ها برای ادامه زندگی اجتماعی خویش ، ناچار به تعامل با اطرافیان خود می باشند.

یکی از غنی ترین منابع شناخت مهارت های ارتباطی طلاب ،سیره عملی پیامبر اسلام(ص) است.سیره ی عملی ایشان به عنوان کامل ترین الگوی رفتاری بشر، گنجینه ای ارزشمند برای استخراج اصول ارتباطی مؤثر به شمار می آید.بررسی پژوهش های پیشین نشان می دهند که اگر چه تحقیقات مختلفی بر اهمیت سیره پیامبراکرم (ص)تأکید کرده اند و برخی نیز به جنبه های عملی رفتار و سیره آن حضرت پرداخته اند اما گسستگی غیر قابل انکاری در تبدیل سیره عملی پیامبر به الگو های عملیاتی و مهارتی ارتباطی جهت آموزش ارتباطات به طلاب وجود دارد . در واقع، بیشتر تحقیقات پیشین صرفاً به معرفی سیره پیامبر پرداخته اند و بر زمینه ی عملیاتی کردن و کاربرد آن در مهارت های ارتباطی طلاب توجه چندانی نشده است،افزون برآن، برخی پژوهش ها تنها بر تأثیر سیره پیامبر بر مهارت های ارتباطی میان فردی اشاره کرده اند،در حالی با توجه به خلأ موجود در تحقیقات پیشین، پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به این پرسش بنیادین است که :الگوی عملی سیره پیامبر اکرم (ص)چگونه می تواند به صورت یک چارچوب منسجم و اجرایی و کارآمد برای تقویت مهارت های ارتباطی طلاب در عرصه های گوناگون تعاملات اجتماعی به کار گرفته شود؟ به بیان دیگرکدام مؤلفه ها و ویژگی های برجسته از رفتار و سبک زندگی پیامبر اکرم (ص) در هر یک از سطوح چهارگانه مهارتی قابل استخراج ، تبیین و آموزش عملی هستند؟که سه بعدِ دیگر آن یعنی ارتباط فردی ، گروهی و جمعی نادیده گرفته شده است.

هدف اصلی این پژوهش ،تبیین نقش سیره عملی پیامبر اکرم (ص)در شکل گیری و تقویت مهارت های ارتباطی طلاب است در این راستا تلاش می شود نشان داده شود که چگونه الگوی عملی ایشان می تواند بنیان آموزش مهارت های ارتباطی مؤثر در عصر حاضر باشد. این هدف از طریق استخراج و دسته بندی مؤلفه ها ی رفتاری و سبک زندگی پیامبر(ص) در چهار سطح مذکور دنبال می شوند.

این پژوهش با بهره گیری از رویکرد توصیفی ـ تحلیلی و مبتنی برمطالعات کتابخانه ای انجام گرفته است . ساختار مقاله حاضر نیزبه این ترتیب است که ابتدا به تحلیل مؤلفه های سیره در سطح فردی (خودآگاهی معنوی ،تهذیب نفس و فرجام باوری)پرداخته است ؛ در ادامه در سطح میان فردی، ظرایف کلامی و غیر

کلامی مورد بررسی قرار گرفته اند؛سطح گروهی ، به الگوی مدیریت جلسه و گوش دادن فعال اختصاص یافته است؛ و در نهایت ، در سطح جمعی ، شیوه های جذب قلوب و تبلیغ عمومی بررسی شده است. الگو برداری عملی و درونی سازی مؤلفه های سیره چهارگانه پیامبر اکرم (ص) می تواند زمینه ساز رشد و ارتقاء فرآیند انتقال مفاهیم و ارزش های دینی باشد؛به گونه ای که از سطح انتقال صرف ، به سطح تأثیر گذاری عمیق، پایدار، الهام بخش و مؤثرتبدیل شود.

1)کلیات تحقیق

1ـ1) بیان مسأله

در دنیای حاضر که ارزش های بنیادین جامعه اسلامی تحت تأثیر تفکرات غیر دینی در معرض تضعیف قرار گرفته است ، نیاز به بازگشت به منابع معتبر و اصیل بیش از پیش احساس می شود. سیره ی عملی پیامبر اکرم (ص)به عنوان یک الگوی کامل تعاملی ، راهکاری مطمئن برای مقابله با این چالش های فرهنگی محسوب می شود .

طلاب علوم دینی ،به عنوان رابطان اصلی انتقال آموزه های دینی به جامعه ،وظیفه دارند مفاهیم و مبانی عمیق دینی را به شیوه ای تأثیر گذار منتقل سازند . تسلط طلاب بر مهارت های ارتباطی مؤثر که مستقیماً از سیره نبوی الهام گرفته اند ، ضامن اصلی موفقیت و کارآمدی آنان در برقراری ارتباط پایدار و عمیق با مخاطبان مختلف است. از آن جا که مهارت های ارتباطی از منظر علمی در چهار ساحت فردی، میان فردی ، گروهی و جمعی تعریف می شوند و سیره نبوی بر این سطوح اشراف دارد ، نیاز به استخراج هدفمند این آموزه ها بیش از پیش احساس می شود. بنابر این در پژوهش حاضر این مسئله بررسی میشود که چگونه می توان ویژگی های ارتباطی و رفتاری برجسته سیره پیامبر اکرم (ص) را شناسایی کرد و آن ها را در قالب یک چارچوب منظم برای ارتقاء سطوح مهارتی طلاب در ابعاد چهارگانه فراهم آورد؟

1_2) اهمیت وضرورت مسأله

یکی از موانع اصلی در ارتقاء کیفیت های آموزش های مبلغین ، فقدان یک چارچوب منسجم و کاربردی است که بتواند تمامی عرصه های تعاملی و ارتباطی انسانی را پوشش دهد .نوشتار های پژوهشی فعلی در این حوزه اغلب فاقد مدل های بنیادینی هستند که ریشه در متون اصیل و ناب اسلامی داشته باشند .

سیره نبوی ، به عنوان منبعی بی پایان ، حاوی اصول و راهبرد های ثابت شده ای است که تمامی سطوح ارتباطی اعم از تعاملات فردی ، میان فردی ،سازو کار های گروهی و جمعی را در بر می گیرد. پژوهش حاضر این گنجینه را از حالت پراکنده خارج کرده و با عبور از سطح پراکندگی آن ، یک مدل مفهومی یک پارچه و نظام مند را ارائه می دهد.

در دنیای حاضر که کارآمدی یک مبلغ با سنجش موفقیت او در مدیریت ارتباطات و تعاملات گره خورده است ، تداوم شکاف میان او و مخاطب ، یک آسیب جدی است . این نوشتار مستقیماً بر این آسیب تمرکز کرده ودر صدد رفع این کاستی ها از طریق توسعه مهارت های ارتباطی و رفتاری درسطوح چهارگانه فردی ، میان فردی، گروهی و جمعی است

1_3) اهداف تحقیق

هدف پژوهش حاضر ، استخراج نظام مند اصول ارتباطی ،کاربردی و عملی ، با تکیه بر سیره ی عملی پیامبر (ص) می باشد که طلاب علوم دینی قادر باشند آن را به طور مستقیم در فرآیندهای ارتباطی، تبلیغ و تعاملات روزۀ خود به کار بگیرند و الگوی ارتباطی خویش را بر اساس جامع ترین ،مستحکم ترین و مؤثر ترین سیره عملی که همان سیرۀ پیامبر اکرم (ص) می باشد ، بنا نهند.

1_4) سؤالات تحقیق

سؤال اصلی

نقش سیره عملی پیامبر در شکل گیری و تقویت مهارت های ارتباطی طلاب چیست ؟

سؤال فرعی

1.سیره عملی پیامبر در ایجاد و تقویت مهارت های ارتباطی فردی طلاب چگونه قابل تبیین و مدل سازی است؟

2.چگونه می توان سیره عملی پیامبر در ایجاد و تقویت مهارت های ارتباطی میان فردی طلاب تبیین و مدل سازی کرد؟

3. چگونه سیره عملی پیامبر می تواند مدل ارتقاء و تقویت مهارت های ارتباطی گروهی طلاب باشد ؟

4. سیره عملی پیامبر در ایجاد و تقویت مهارت های ارتباطی جمعی طلاب چگونه قابل تبیین و مدل سازی است؟

1_5) پیشینه تحقیق

در مقاله سیری در سیره تربیتی_فردی پیامبر اکرم (ص)،نوشته ساجده العبد الخانی؛در این جستار تنها تبیین جنبه های معنوی ،عاطفی و رفتاری آن حضرت اشاره شده است اما به جنبه های عملی و بعد عملی و ارتباط آن بامهارت های ارتباطی اشاره نشده است.همچنین در مقاله بررسی مهارت های ارتباطی بین فردی در سیره معصومان(ع)،نوشته دکتر ایراندخت فیاض و مرضیه کریمی تنها به مهارت های کلامی و غیر کلامی در روابط بین فردی بر مبنای سیره معصومان(ع)پرداخته است و به سه بعد فردی ، گروهی و جمعی اشاره ای نشده است اما در نوشتار حاضر بر تمامی سطوح چهارگانه ارتباط فردی، میان فردی، گروهی و جمعی و ارتباط آن با مهارت های ارتباطی طلاب برمبنای سیره عملی پیامبر اکرم (ص)توجه شده است.

در کتاب سیره پیامبر اکرم(ص)با نگاهی به قرآن کریم نوشته محسن قرائتی درباره سیره عبادی پیامبر ، سیره فردی ،سیره تبلیغی ،سیره عملی و .... نوشته شده است ، اگرچه سیره عملی را پوشش می دهد ، اما ارتباط مستقیم و کاربردی آن با ارتقای مهارت های ارتباطی طلاب در بستر تعلیم و تربیت دینی به طور شایسته تبیین نشده است.اما پژوهش حاضر بر استخراج و تحلیل جنبه های عملی سیره پیامبر (ص)به عنوان یک الگوی عملی و جامع برای توسعه مهارت های ارتباطی طلاب در چهار سطح طراحی شده است.

2) مفهوم شناسی

2_1) مفهوم سیره

سیره به معنای رفتار، روش ،سنت ،سیرت و هنجار می باشد.(معین. محمد. فرهنگ معین. ص 2666.ج4)

، غمشان را حس می کردند و راهکار های شایسته و کار سازی را به آنها می دادند . همچنین به برآوردن حوائج و نیاز هایشان می پرداختند و پیوسته برای اصلاح امور مردم تلاش می کردند(به نقل از حکیمی،محمد، سیرۀ پیامبر (ص) به روایت امام رضا(ع)، ص 79 و80)

این شیوۀ رفتاریِ مملؤ از عشق،توجه و همدلی، الگویی روشن و مناسب برای همۀ کسانی است که در مسیر خدمت و هدایت مردم و امت اسلامی گام بر می دارند. امروزه اگر بخواهیم پیام دین را به انسان ها منتقل کنیم و آن را در دلها جای دهیم باید همان گونه که پیامبر عمل کردند ، مهارت هایی چون درک نیاز مخاطبین ، صبر و رفتار های محترمانه و دلسوزانه را در خود پرورش دهیم در حقیقت موفقیت در ارتباط با توده های مردم ، نه با سخنان و واژگان زیبا ، بلکه با رفتار های صادقانه ، و حضور دلسوزانه در میان مردم تحقق می یابد. بنابراین ، طلاب باید با الگو گیری از سیره نبوی ، در تعامل با مردم ، صبور و شنوا باشند و با همدلی و دلسوزی ، به مشکلات و نیاز های آنان توجه کنند. این رویکرد ، زمینه ساز جلب اعتماد و پذیرش پیام دین از سوی مخاطبان خواهد بود.

پیشنهادات

راهکار های کاربردی برای توسعه و ترویج مهارت های ارتباطی مبتنی بر سیره نبوی

*به منظورکاربردی ساختن این مهارت ها و همچنین شیوع دادن آن در سطح جامعه از تدارک و آماده سازی آموزش های لازم از طریق آموزش در مدارس، دانشگاه ها ،حوزه های علمیه ،کانون های فرهنگی و آموزشی ، آموزش از طریق تلویزیون ،مجلات ،روزنامه ها و ....تلاش شود تا معارف و سیره نبوی و به دنبال آن مهارت های ارتباطی برگرفته از آن در جامعه فراگیر شود.

*برگزاری کار گاه های تخصصی ایجاز و وضوح بیان، برای استفاده از اصل سادگی در کلام و رفتار

*بازنگری سر فصل های آموزشی حوزه های علمیه و قرار دادن مستقیم سیره و سبک زندگی پیامبر(ص) در درس های روش تبلیغ و اخلاق کاربردی

*تقویت مهارت های گفت و گوی مؤثر و فعال ،شامل گوش دادن ،پاسخ دادن و....

*ترویج فرهنگ خوش رویی وتعامل مثبت با مخاطبان، به منظور ایجاد فضایی صمیمی و مؤثر

پیشنهادات موضوعی برای تحقیقات علمی: در راستای انجام کار تحقیقاتی برای محققان علاقه مند به این حوزه ، موضوعات متعددی وجود دارد که می توانند مورد بررسی قرار گیرند .تعدادی از این موضوعات عبارتند از

1.بررسی تأثیر آموزش مهارت های ارتباطی مبتنی بر سیره نبوی بر بهبود روابط اجتماعی در مدارس

2.بررسی عوامل مؤثر بر پذیرش و کاربرد اصل سادگی در کلام و رفتار از دیدگاه مخاطبان

3.نقش رسانه های نوین در ترویج سیره ارتباطی پیامبر (ص)و افزایش مهارت های ارتباطی در جامعه

4.بررسی تطبیقی الگوهای ارتباطی پیامبر (ص)با نظریه های نوین ارتباطات

نتیجه گیری

در جهان کنونی که ،زندگی افراد بشر در اثر متزلزل شدن نظام های ارزشی و سست شدن عمل به مبانی دینی ، مورد هجوم و تهدید قرار گرفته است و اندیشه ها و تفکرات پوچ و عاریتی با رنگ و لعابی فریبنده جایگزین آن می شود شایسته است که الگوی رفتاری و ارتباطی پیامبر اکرم (ص) ، که یک منبع غنی و همیشگی است را سر لوحه کار خود قرار دهیم و از رفتار و سیرهٔ آن حضرت که راهی روشن برای جامعه ی انسانی و اسلامی است ، بهره مند شویم این الگوی ارتباطی شامل سیره پیامبر در ایجاد مهارت های ارتباطی در سطح فردی، که شامل خودآگاهی معنوی ،خودسازی و تهذیب نفس و فرجام باوری است؛ در سطح میان فردی،که به بیان ظرایف ارتباط کلامی و غیر کلامی می پردازد، در سطح گروهی، مدیریت جلسات و گوش دادن فعال به عنوان الگوی موفق معرفی شده است ؛و در سطح جمعی ، الگوی جذب قلوب و تبلیغ عمومی به عنوان شیوهٔ نهایی اثر بخشی ارائه شده است. که درواقع الگو برداری عملی و درونی سازی از سیره پیامبر اکرم(ص) ، در جهت رشد و ارتقاء فرآیند انتقال مفاهیم و مبانی دینی از سطح انتقال صرف، به سطح تأثیر گذاری عمیق و مؤثرخواهد بود.

منابع

*قرآن کریم

* نهج البلاغه

1.کتاب

بهشتی،محمد.(1387).آرای دانشمندان مسلمان در تعلیم و تربیت و مبانی آن .قم:انتشارات سمت.پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

پاینده.ابوالقاسم.(1377).نهج الفصاحه.جلد 2.تهران :انتشارات جاویدان.

پاینده. محمد تقی.(1377).گنجینه احادیث

حکیمی،محمد.(1394) سیره پیامبر (ص)به روایت امام رضا (ع). مشهد :بنیاد پژوهش های اسلامی

حنبل(ابن حنبل).احمد بن محمد.مسند ابن حنبل .جلد 6

شیبانی.محمد بن حسن.جامع الصغیر. جلد 1

صفایی.آیت الله حاج شیخ عباس.(1381).تاریخ پیامبر اسلام.جلد1.انتشارات مسجد جمکران.

کاشانی(فیض).ملا محسن.(1373).تفسیر الصافی.جلد 3

کلینی،محمد بن یعقوب. بی تا. اصول کافی. مترجم و شارح سید جواد مصطفوی.جلد3.

کلینی. محمد بن یعقوب.الکافی.جلد 8. باب صفات رسول الله (ص)

مجلسی.علامه محمد باقر .بحار الانوار.بی تا. جلد 1و16

مجلسی ،محمد باقر.(1385)حلیه المتقین.تهران .انتشارات ارمغان یوسف.

مطهری،مرتضی.(1383). سیری در سیره نبوی.مؤسسه انتشارات صدرا

معین، محمد.(1376) فرهنگ معین.ج4. تهران : انتشارات امیر کبیر

نراقی. ملا احمد.معراج السعاده.باب 2.فصل در جهاد با نفس اماره

ابن هشام،ع .(1971) .السیره النبویّه.جلد1.بیروت:دار صادر.

2.مقاله

احمدی ،ع.(1398). مبانی ارتباط مؤثر در تعلیم و تربیت دینی.تهران : نشر معارف.

روشن ، ح و علیزاده، م. (1400)نقش و جایگاه معنویت در سلامت اخلاقی طلاب. فصلنامۀ علمی ـ ترویجی در حوزه اخلاق.

فیاض ،ا. وکریمی، م .(1389) بررسی مهارت های ارتباطی بین فردی در سیره معصومان(ع).دو فصلنامه ی علمی ـ پژوهشی تربیت اسلامی.